

I. SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

İnsanoğlunun en hoyratça kullandığı varlık, yaşadığı çevre olmuştur. Ulaşabildiklerinin ötesinde, düşlerinde bile erişemediği yeryüzünün büyüklüğü karşısında, günün birinde bunların tükenebileceğini düşünmemiştir. Yitirilen her parçanın, kendisinin ve gelecek kuşakların yaşamından neleri alıp götürdüğünün ayırdına varamamıştır. Sonuçta, çözümsüzlüklerle yüklü bir döneme gelinmiştir.

İnsanlar, kurallar koyarak çevreyi ve genel anlamda doğayı koruyabilirler mi? Kuşku yok ki hukuk, toplumsal ilişkileri çözmek için en etkili araçların başında gelmektedir. Toplumsal ilişkiler deyimi genellikle, bireylerle toplum arasındaki veya kişilerin kendi aralarındaki ilişkileri içermektedir. Çevre sorunları ise, çok daha geniş bir kapsamda ele alınmalıdır. Çevrenin birincil düzeydeki etkin gücü, doğanın kendisidir. Biliyoruz ki doğa, insanların koydukları yasalarla yönetilemez. Doğa ve onun ürünü olan doğal yaşam, kendi varlığından kaynaklanan doğa yasaları doğrultusunda gelişir. İnsanların koydukları kurallar ise, kişilerin doğaya karşı davranışlarını düzenlemek açısından önem taşıyabilir. Doğa-insan ilişkilerini ele alan hukuku başlıca üç temel amaca göre yönlendirmek gerekmektedir. Doğaya yönelik yasal düzenlemelerin öncelikli amacı, bireylerin ve toplumların girişimleri ile çevreye zarar vermemelerini önlemektir. İnsanlar, saptayacakları kurallarla kendilerinin neden oldukları yıpranmayı, kötü kullanmadan

ileri gelen zararları gidererek, etkili olabilirler. İkinci amaç, kendiliğinden gelişen doğal devinimler karşısında insanların görebilecekleri zararları ortadan kaldırmayı veya en aza indirmeyi amaçlayan önlemlerin alınmasıdır. Üçüncü amaç ise, doğanın, doğaya karşı korunmasıdır. Bu olasılık abartılı bir sav biçiminde görünse de, insanlık günümüzde, doğayı etkileyebilecek güce erişmiştir. Sürekli yenilenen teknolojik ilerlemelerin sağladığı olanaklardan yararlanarak, tek varlığımız olan yeryüzünün doğal devinimlerin etkisiyle yok olmaması için, elden gelen her türlü çabanın gösterilmesi gerekmektedir.

Çevrenin korunması, günümüzde bütün toplumların önde gelen sorunlarından birisi olmuştur. Çevre hukukunun geçirdiği süreç, insanlığın bilinç düzeyini ortaya koyan en somut göstergedir. Yakın zamana kadar bu denli yaşamsal bir konuda, uluslararası veya ulusal yasalarda tek bir hukuksal düzenleme bulunmuyordu. Böylesine uluslararası bir aymazlık karşısında şaşırılmamak elde değil. İkinci Dünya Savaşı, insanlara olduğu kadar çevreye de büyük zararlar vermişti. Ne var ki barış anlaşmalarında, savaş sonuçları çok dar açıdan değerlendirildi. Yakılan yıkılan kentlerden, atom bombalarından, kimyasal ve biyolojik silahlardan söz edilirken, bunların, yaklaşan daha büyük bir felaketin ayak sesleri olduğu duyumsanmadı. "Savaş atıkları" olarak niteleyebileceğimiz torpillenen gemiler, düşürülen uçaklar, mermiler, bombalar, mayınlar, boş kovanlar, ateşe verilen adalar, denizler ve ormanlar bütünsellik içinde değerlendirilmedi. Havada, toprakta ya da denizlerin derinliklerinde yaşayan canlıların yitikleri ise hiç anımsanmadı. Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde atağa geçen kapitalist büyüme, belki de insanlara çevrenin gözetilmesini gerektirecek ipuçları verebilirdi. Anlaşıyor ki savaşlar can almakla kalmıyor, insanların ve ulusların doğru düşünme yetilerini de ortadan kaldırıyor. Savaşın sonlandığı günlerde, kimsenin doğal çevreyle ilgilendiği yoktu. Gelecekteki büyüme ve gelişme beklentileri karşı-

sında, gerçeği görmelerine karşın, bilinçli olarak görmezden gelenler de vardı. II. Dünya Savaşı, yeryüzü dengelelerini allak bullak etmişti. Savaşın ardından gelen ekonomik gelişme, endüstriyel büyüme ve yeniden silahlanma arayışları, çevre sorunlarının göz ardı edilmesine neden oldu. Devletlerin gizli bir uzlaşma gibi ses vermeden izledikleri politikalar sonucunda, Büyük Savaş'ı sonlandıran anlaşmalarda, çevrenin korunmasından söz edilmedi.

SAĞLIKLI
BİR ÇEVREDE
YAŞAMA
HAKKI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 günlü ve 217 A(III) sayılı kararıyla benimsenen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çevreye ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmuyordu. Avrupa Konseyi'nin girişimleri sonucunda 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren "*İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme*"de de çevresel haklara yer verilmemişti. Bilindiği gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kapsamı, izleyen yıllarda benimsenen ek protokollerle genişletilmektedir. Doğrudan Sözleşme güvencesi altına alınmayan çevre hakkı, ek protokollerde de gözetilmedi. Böylece çevreye dönük uluslararası kurallar konulması, uzunca bir süre insanlığın gündeminde yer almadı.

1. Uluslararası Hukuk ve Çevre

Her ülkenin "*kendi kapısının önünü süpürmesi*" gibi yerel ve dar yaklaşımlarla çevre sorunlarına çözüm getirilmesi olanaksızdır. Sınır tanımayan çevre olgusu, bütün insanlığın ortak yaşam alanıdır. Çevre sorunlarına küresel düzeyde yaklaşılması da yeterli değildir. Yeryüzünü çoktan gerilerde bırakan insanoğlu, baş döndürücü bir hızla, geri dönüşü olmayan çöplerini uzaya serpmektedir. Evrensel içeriği ağırlık taşıyan konularla ilgili hukuksal düzenlemelerin de, evrensel ölçülerde ele alınması gerekiyor. Oysa çevrenin uluslararası hukukun konuları arasına girmesi,

ULUSLARARASI
HUKUK VE ÇEVRE